

Дергач Д.В.

МЕДІЙНА ЖАНРОЛОГІЯ В СУЧАСНІЙ НАУЦІ: ЛІНГВІСТИЧНА ПОСТАНОВКА ПИТАННЯ

Анотація. З'ясовується специфіка лінгвістичного опрацювання жанрів масової інформації. Окреслюються основні проблеми, завдання, напрямки нової галузі мовознавчого знання – медійної жанрології. Визначаються перспективи мовознавчого вивчення жанрової парадигми сучасних ЗМІ.

Ключові слова: мас-медіа, жанр, медійна жанрологія, лінгвістична проблематика.

Інформація про автора: Дергач Дмитро Валерійович – кандидат філологічних наук, доцент; доцент кафедри історії та стилістики української мови; Інститут філології; Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Dergach D.V.

THEORY OF MEDIA GENRES IN THE MODERN SCIENCE: LINGUISTIC ASPECT

Abstract. The research attention is paid to the linguistic aspect of analysis of genres in modern mass-media sphere. The author determines the main tasks, issues and trends of new branch of linguistic knowledge – theory of mass-media genres. The perspective of such scientific problems is also outlined in the article, especially in correlation with dynamic, diffuse organization of mass media genres, with particular attention to their transformations as a result of evolutionary resource of literary language, comparable with the format and tasks of social / mass communication.

Key words: mass-media, genre, theory of media genres, linguistic aspect.

Information about author: Dergach Dmytro Valeriyovych – PhD, associate professor; associate professor of the department of history and stylistics of Ukrainian language; Institute of philology; Kyiv national Taras Shevchenko university.

Дергач Д.В.

МЕДИЙНА ЖАНРОЛОГІЯ В СОВРЕМЕННОЙ НАУКЕ: ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ ПОСТАНОВКА ВОПРОСА

Аннотация. *Выясняется специфика лингвистического анализа жанров массовой информации. Очерчиваются основные проблемы, задачи, направления новой отрасли языковедческого знания – медийной жанрологии. Определяются перспективы лингвистического изучения жанровой парадигмы современных СМИ.*

Ключевые слова: *масс-медиа, жанр, медийная жанрология, лингвистическая проблематика.*

Информация об авторе: *Дергач Дмитрий Валерьевич – кандидат филологических наук, доцент; доцент кафедры истории и стилистики украинского языка; Институт филологии; Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко.*

Лінгвістичне розуміння природи та особливостей жанрів мови / мовлення асоціюється з відомою у другій половині 20 століття концепцією мовленнєвих жанрів М. Бахтіна. Ідеї авторитетного вченого системно розвинулись у працях його послідовників, присвячених, передусім, вирішенню проблем загальної теорії жанрології (А. Вежбицька, С. Гайда, М. Кожина, Л. Шевченко, Т. Шмельова, В. Гольдін, О. Сиротиніна, Л. Балашова, В. Алпатов та ін.), статусу жанру в мовознавстві, його структури, архітектоніки, функціонально-стилістичного ресурсу (Л. Дускаєва, В. Салімовський, Н. Орлова, Г. Векшин, І. Тарасова, Л. Татару та ін.).

Сучасна наука, оперуючи розумінням жанру (за М. Бахтінім) як відносно стійкого висловлювання, форми індивідуальних висловлювань, поглиблює лінгвістичну дослідницьку парадигму синкретичними методологічними конструктами, що дозволяють розглядати поняття жанру в динаміці комунікативного поля модерного світу. Відтак, актуалізуються нові напрямки гуманітарного знання, які системно вивчають питання жанрології: комунікативна лінгвістика (В. Дементьєв, Ф. Бацевич, В. Карасик, В. Мітягіна та ін.), соціолінгвістика (В. Гольдін, К. Долінін, О. Гуц, О. Дубровська та ін.),

психолінгвістика (В. Красних, К. Седов, І. Бубнова та ін.), когнітивна лінгвістика (Г. Слишкін, І. Шевченко, В. Феніна, Н. Алефіренко та ін.), лінгвокультурологія (І. Привалова, Н. Рябцева, А. Баранов, І. Мірошниченко та ін.).

Множинність дослідницьких практик жанрології засвідчує резонансність цієї проблематики в модерному науковому просторі. Це пояснюється інформаційною, комунікативною революцією початку 21 століття, що динамізує комунікативний ресурс, а отже, й породжує нові форми спілкування, співмірні для багатьох дослідників із появою нових жанрів. Ідейно запропонована теза є співмірною з відомим постулатом О. Потебні про те, що нове значення слова – це нове слово. Хоч, на наш погляд, саме для жанрології це не є аргументованим. Тому дискусійним вважаємо виокремлення деякими сучасними фахівцями екстра- й інтралінгвальних критеріїв індивідуалізації таких жанрів, як "дружня бесіда", "сімейна бесіда", "світська бесіда", "приватна розмова", "сварка", "комплімент", "розповідь анекдота", "прохання", "брехня", "співчуття", "плітки", "поетичне послання", "жартівливі оголошення в маршрутних таксі", "спілкування на відпочинку", "екзаменаційний твір", "оцінка мовлення" та ін. Зважаючи на типологію загальновідомих універсальних жанротвірних факторів, виникає питання щодо жанрової природи таких текстів, їх ідентифікації та лінгвістичного аналізу. Більш оптимальним видається говорити про жанрові різновиди або дифузію жанрів, реалізовану у складноструктурованості їх формальної організації та можливої варіативності мови, співмірної часто з різними функціональними стилями. А отже, в деяких випадках варто зауважувати на міжжанрових утвореннях або міжстильових жанрах, частотно представлених у сучасній динамічно змінній комунікації в різних сферах суспільного життя.

Показовою при такій постановці питання видається жанрова система мас-медіа. Її мовний ресурс відбиває реалії та пріоритети розвитку модерного соціуму / соціумів, корелюється з формальною організацією інформаційних потоків (особливо коли йдеться не тільки про традиційні друковані тексти, але й електронні /

.....

віртуальні – як самостійні, так і інваріантні). Саме це, як на наш погляд, і мотивує оновлення функціонально-стильової парадигми сучасних літературних мов, реалізоване в еволюції публіцистичного стилю до стилю масової інформації. Відповідно, це відбивається у специфіці жанрової парадигми ЗМІ, що, безумовно, породжує ряд дослідницьких лакун, зокрема й у лінгвістиці. Так, неоднозначною / дискусійною для модерної функціональної стилістики видається авторитетна в науці 20 століття жанрова система сфери масової інформації, що об'єднує інформаційні, аналітичні та художньо-публіцистичні жанри. Як відомо, саме нею активно й результативно послуговуються дослідники у сфері соціальних комунікацій, більшою мірою фахово інтерпретуючи формат і змістове наповнення медійних жанрів. У свою чергу, медіалінгвістична методологія аналізу жанрів спирається, передусім, на функціональну парадигму жанрології, її мовного ресурсу, мотивованого екстралінгвально. Саме це, на нашу думку, дозволяє оптимально (з погляду лінгвістичної доказовості) стратифікувати жанри ЗМІ відповідно до основних функцій, що вони та їх мова виконують у суспільній комунікації. Окремо в такому разі варто звернути увагу й на появу великої кількості нових жанрів (особливо електронних / віртуальних), які вже початково мають медійну природу, а не розвинуті з публіцистики.

Загалом динамічний плюралізм функціональних і лінгвальних домінант сучасних ЗМІ окреслює актуальність і перспективність медіалінгвістичної епістемі як такої, що передбачає фахову інтерпретацію мови медіа в аспекті вербалізації форм активного й актуального знання про різні сфери суспільного життя. В такому разі варто зважати на глобалізаційний контекст розвитку сучасного світу, який має характеристики динамізації інформаційних потоків і, відповідно, визначає особливості їх поширення, зокрема, у сфері масової комунікації. Це, у свою чергу, мотивує актуалізацію синкретичного дослідницького пошуку, позначеного використанням методології та знання різних наукових галузей. Коли йдеться про мас-медійний простір, варто говорити, як на

наш погляд, не тільки про гуманітаристику в цілому, але і про інформаційні технології, що в сукупності дозволяють аналізувати вербалізовані форми оптимальних для сьогоденних медіа функцій – інформаційної, пізнавальної, впливу, розважальної та ін.

Зазначена проблематика результативно розвивається з середини ХХ століття в зарубіжній (Б. Берельсон, Д. Крістал, А. Белл, Р. Фаулер, Д. Перрін, В. Ріверс, Т. Петерсон, В. Шрамм, С. Вілсон, Р. Террі, Д. Розенталь, В. Костомаров, Г. Солганик, М. Кожина, М. Кохтев, В. Вакуров, Т. Добросклонська, М. Володіна, Н. Клушина, Л. Дускаєва та ін.) і національній (Д. Баранник, Л. Шевченко, О. Снитко, Л. Кудрявцева, Н. Шумарова, О. Стишов, С. Чемеркін, Л. Шулінова, В. Слінчук, Т. Стасюк, О. Косович, І. Гусак, Я. Конопацька, О. Мітчук та ін.) науковій традиції.

Мова досліджується як інструмент, що об'єктивує інформаційний ресурс у контексті формування масової мовної свідомості та поступового подальшого впливу на неї. Подібна постановка питання пояснює ідейну кореляцію медіалінгвістики з психолінгвістикою (Т. Радзієвська, Ю. Шерковін, О. Сусська та ін.), нейролінгвістикою (Г. Адлер, Т. Ковалевська та ін.), політичною лінгвістикою (А. Чудінов, А. Баранов, Т. Комісарова, та ін.), юрислінгвістикою (Ю. Прадід, Б. Ажнюк, Л. Ажнюк, К. Булгакова та ін.), когнітивною лінгвістикою (Ю. Данелян та ін.), лінгвокультурологією (С. Потапенко та ін.), дослідженнями в галузі політології (О. Гриценко, Н. Гармаш та ін.), соціології (Ю. Фінклер, О. Піронкова та ін.), соціальних комунікацій (В. Різун, В. Іванов, Г. Почепцов, Г. Шаповалова, І. Мельник, А. Захарченко, Н. Фурманкевич, Г. Синоруб, М. Бутиріна та ін.), що є співмірними за предметністю фахового пошуку особливостей мови та функцій медіа, їх ролі у виробленні пріоритетів розвитку динамічно змінного соціуму.

Зважаючи на основну функцію ЗМІ – інформативну – медійна мова повинна мати особливу пояснювальну здатність, реалізовану не тільки лінгвально, але й з урахуванням формальної, смислової організації текстів. Тобто йдеться про

жанрову парадигму медіа, що охоплює різні за своєю природою жанри масової комунікації, їх множинні варіативні вияви, мотивовані передусім екстралінгвально. Саме ця проблематика представлена в модерній лінгвістиці доволі епізодично.

Більшою мірою в науці медійної жанрології розробляється фахівцями в галузі журналістики та соціальних комунікацій. Так, у ґрунтовних студіях Г. Лассвела, В. Шрамма, О. Сербенської, В. Іванова, Н. Костенко, А. Москаленка, В. Буряка, В. Здоровеги, О. Тертичного, О. Кузнецової, В. Карпенка, М. Василенка; О. Аكوпова, В. Ворошилова, С. Гуревича, та ін. розглядається жанрова система масової комунікації в контексті методів і прийомів поширення інформації, питання її породження та функціонування, аналізуються підходи до класифікації мас-медійних жанрів у першу чергу відповідно до комплексу тих завдань, які вони виконують у комунікації.

У свою чергу стилістична доказовість природи медійних жанрів спирається на їх функціональну плюралістичність, що в результаті пояснює дифузний характер їх мови й тенденцію до перманентної модифікації та трансформації. Відтак, мовознавча інтерпретація мас-медійних жанрів тільки формує традицію (Л. Дускаєва, В. Салімовський, О. Горошко, О. Іссерс, І. Стернін, Н. Шаповалова, О. Паршина, М. Макаров, І. Овчиннікова, О. Никонорова, Н. Орлова, Н. Рогачова та ін.). Перед дослідниками постає питання, зокрема, мовознавчої стратифікації медійної жанрології, формулювання оптимальних класифікаційних критеріїв і вироблення оптимальної моделі медіалінгвістичного аналізу жанрової палітри ЗМІ та ін.

Актуальність визначеної проблематики дослідження природи, функцій і лінгвістичних домінант жанрів сучасних мас-медіа пояснюється ще й відсутністю в національному, ширше – слов'янському мовознавстві комплексних праць, присвячених концептуалізації теорії медійної жанрології, вивченню жанрової парадигми ЗМІ саме з погляду лінгвістичної доказовості їх мови, особливої динамічної, дифузної організації мас-медійних жанрів, із особливою увагою до їх трансформацій, що в результаті засвідчує еволюційний ресурс літературної

мови, співмірний із форматом і завданнями соціальної / масової комунікації.

Специфіка медіалінгвістичного розуміння жанру спирається на ряд проблемних завдань, які стоять перед дослідником:

1) окреслити традиційні та новаторські підходи до наукового опису поняття жанру, скорельовані з фаховими дослідницькими епістемами;

2) сформулювати дефінітивне наповнення поняття жанру масової комунікації;

3) визначити операційну саме для медіалінгвістики модель жанрової стратифікації мас-медійного поля;

4) проаналізувати мовну специфіку жанрів медійної сфери, мотивовану особливостями масової / соціальної комунікації;

5) схарактеризувати лінгвістичні критерії дифузності жанрів і міжжанрових утворень, функціональних для сфери масової інформації;

6) окреслити перспективи динаміки мовного ресурсу медійних жанрів у контексті глобалізації інформаційно-комунікативного простору.

Подібна постановка проблеми актуалізує тезу Ф. Бацевича щодо "загальної прагматизації лінгвістики, тенденції до пошуку зв'язків між будовою мовленнєвих утворень і компонентами ситуації спілкування, перш за все, суб'єктами комунікації, відношеннями між ними, їхніми когнітивними, психічними, фізичними, ментальними та іншими характеристиками, інтенціями (намірами)" [2, с. 11]. А отже, формується перспективна дослідницька лакуна – медійна жанрологія, що має, оперуючи відомим знанням, зокрема про жанр, враховуючи реалії кожної комунікативної ситуації в сучасних ЗМІ, типізувати мовні репрезентації спілкування в мас-медійному просторі, універсалізувати стилістичний ресурс медіа для інформаційних, аналітичних, маніпулятивних, розважальних та ін. моделей і в результаті окреслити поняття мас-медійного жанру як активної форми репрезентації еволюції літературної мови в її комунікативному вимірі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М.М. Проблема речевых жанров / М.М. Бахтин // Эстетика словесного творчества. - М., 1979.
2. Бацевич Ф.С. Вступ до лінгвістичної генології / Ф.С. Бацевич. - К. : Академія, 2006. - 248 с.
3. Гайда С. Проблема жанра / С. Гайда // Функциональная стилистика : теория стилей и их языковая организация. - Пермь. 1986.
4. Кожина М.Н. Некоторые аспекты изучения речевых жанров в нехудожественных текстах / М.Н. Кожина // Стереотипность и творчество в тексте. - Пермь, 1999.
5. Седов К.Ф. Языкознание. Речеведение. Генристика / К.Ф. Седов // Жанры речи : сб. научн. тр. - Саратов : Наука, 2009. - Вып. 6 : Жанр и язык. - С. 23-40.

REFERENCES

1. Bahtin M.M. *The problem of speech genres* [Problema rechevyh zhanrov] / M.M. Bahtin // Estetika slovesnogo tvorchestva. - M., 1979.
2. Batsevich F.S. *The introduction to the linguistic genology* [Vstup do lingvistichnoyi genologiyi] / F.S. Batsevich. - K. : AkademIya, 2006. - 248 s.
3. Gayda S. *The problem of genre* [Problema zhanra] / S. Gayda // Funktsionalnaya stilistika : teoriya stiley i ih yazykovaya organizatsmya. - Perm. 1986.
4. Kozhina M.N. *Some aspects of investigation of speech genres in non-artistic texts* [Nekotoryie aspekty izucheniya rechevyih zhanrov v nehudozhestvennyih tekstah] / M.N. Kozhina // Stereotipnost i tvorchestvo v tekste. - Perm, 1999.
5. Sedov K.F. *Linguistics. Rechevedenie. Genristika* [Yazyikoznanie. Rechevedenie. Genristika] / K.F. Sedov // Zhanry rechi : sb. nauchn. tr. - Saratov : Nauka, 2009. - Vyp. 6 : Zhanr i yazyk. - S. 23-40.

Дата надходження до редакції – 28.09.2015 р.
Дата затвердження редакцією – 29.10.2015 р.